

4. ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТРУКТУРАХ

В. Ю. Белан,
м. Київ

ВИЯВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ДИТЯЧИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ЮНИХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

У статті представлено результати дослідження проблеми формування соціальної ініціативності підлітків у дитячих об'єднаннях юних рятувальників. У контексті дослідження був проведений констатувальний етап педагогічного експерименту.

Ключові слова: соціальна ініціативність, констатувальний етап педагогічного експерименту, дитячі об'єднання, підлітки.

Партнером у реалізації теми НДР лабораторії дитячих об'єднань Інституту проблем виховання “Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячих об'єднаннях” є всеукраїнська дитяча громадська організація ВДГР “Школа безпеки”. Основною метою діяльності всеукраїнської дитячої громадської організації юних рятувальників є сприяння консолідації зусиль суспільства у вирішенні проблем безпеки та виживання дітей України в умовах дії шкідливих і небезпечних факторів природного, техногенного, соціально-економічного, криміногенного і медико-біологічного характеру; задоволення та захист законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, інших спільних інтересів своїх членів. Основні завдання полягають у залученні членів Руху до вирішення питань особистої та колективної безпеки, розвитку зацікавленості у запобіганні можливих надзвичайних ситуацій, у наданні самодопомоги у будь-якій екстремальній ситуації; популяризація та пропаганда основ здорового і безпечного способу життя; сприяння поширенню ідеалів людяності і співчуття, відродженню традицій благодійності, пропагуванню заходів з безпеки життєдіяльності; сприяння вихованню культури безпеки та підвищенню рівня знань дітей за системою додаткової освіти з питань безпеки життєдіяльності; сприяння розвитку дитячої творчості та інші.

Метою організаційно-пошукового етапу дослідження було з'ясування стану дослідженості проблеми в педагогічній теорії та практиці. Завдання спрямовувалися на визначення критеріїв та показників соціальної ініціативності підлітків, критеріїв і показників, рівнів сформованості соціальної ініціативності, підбір діагностичних методик, аналіз результатів отриманих даних.

Здійснений аналіз наукової літератури підтвердив, що феномен соціальної ініціативності становить єдність трьох компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового, адже існує та проявляється у знаннях, образах, думках, переживаннях, ставленнях, прагненнях, установках і вчинках особистості.

Відтак, як робоче поняття, ми визначаємо соціальну ініціативність як готовність суб'єкта до самостійного висування, пропагування та практичної реалізації соціально значущої ідеї [1; 2].

У процесі констатувального етапу експерименту було використано анкети та тестові методики, зібрано попередні відомості щодо рівнів сформованості соціальної ініціативності у підлітків-членів ВГДР “Школа безпеки”. За результатами констатувального етапу було опрацьовано емпіричні дані, які подано у вигляді таблиць і графіків, а також висновки, у яких охарактеризовано специфіку уявлень підлітків та дорослих лідерів щодо сутності поняття “соціальна ініціативність” та особливості її формування у дитячих об’єднаннях юних рятувальників. Зокрема, на думку більшості підлітків, найбільш необхідними якостями для ініціативної людини є: відповідальність (13,38 %), рішучість (11,71 %), креативність (10,91 %) та наполегливість (10,42 %). Більшість підлітків-членів ВГДР “Школа безпеки” (62,3 %) брали на себе організацію суспільної справи, у них є багато власних ідей, а 18,17 % вважають, що виявлення власної соціальної ініціативності та реалізація конкретної справи надає їм можливість стати впевненішими у собі.

За результатами попереднього аналізу встановлено, що серед 341 підлітків ВГДР “Школа безпеки” 38,36 % має продуктивно-творчий рівень, 35,44 % – вибірково-зацікавлений, 25,16 % – фрагментарно-включений, 1,4 % – інертно-пасивний. Порівнюючи результати за рівнями, можна відмітити, що найбільша частина учнів відповідає продуктивно-творчому рівню, а значить має активну життєву позицію і орієнтується на загальнолюдські та гуманістичні цінності. Найменша кількість підлітків, як і очікувалось, належать до інертно-пасивного рівня, тобто мають низьку соціальну активність, особливо щодо реалізації соціальних ініціатив інших підлітків та свого об’єднання.

У результаті аналізу опитування дорослих було з’ясовано, що на виявлення соціальної ініціативності найбільше впливають такі якості, як креативність та рішучість (13,36 % дорослих лідерів вибрали ці якості), а також наполегливість (12,79 %), відповідальність (12,44 %) та упевненість у власних силах (11,41 %).

Нас цікавила думка підлітків щодо ключового поняття дослідження. Було з’ясовано, що більшість підлітків-членів організації „Школа безпеки” вважають, що соціальна ініціативність характеризує людину, яка має бажання висловлювати та реалізувати власні ініціативні ідеї, проявляти себе, має здібності організатора, здатна відстоювати власні погляди, відповідати за свої вчинки тощо.

Щодо позиції дорослих, було встановлено, що ними соціальна ініціативність охарактеризована як можливість брати на себе відповідальність за виконання будь-яких завдань за власним бажанням. А серед якостей, які необхідно виховувати у підлітків, визначено активність (16,38 %), ініціативність (16,14 %) та відкритість до спілкування (12,86 %).

Цікавим результатом, який спонукав нас до роздумів, став аналіз стримуючих факторів у розвитку соціальної ініціативності підлітків. Такими дорослі лідери вважають незацікавленість держави у вихованні такої якості (20,24 %), відсутність у дітей необхідних знань та досвіду такої діяльності (18,75 %) та відсутність бажання (18,45 %), а також стримування ініціативи дітей з боку дорослих (16,67 %). Серед актуальних проблем дитячих громадських об’єднань, які потребують вирішення, більшістю дорослих лідерів визначено

відсутність співпраці та допомоги з іншими державними установами (23,17 %), взаємини дітей між собою та дорослими (19,82 %) та діяльність дитячого самоуправління (15,24 %).

У результаті опитування дорослих лідерів, керівників ВГДР “Школа безпеки” було з’ясовано, що провідним завданням, яке ставить перед собою організація, є розвиток особистості дитини (32,35 %), організація дитячого самоуправління та самодіяльності (21,3 %).

Аналіз результатів організаційно-пошукового етапу дослідження буде використано нами у розробленні методики формувального експерименту з теми НДР лабораторії.

Література

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 340 с.
2. Крохина Е. А. Роль общественной организации в формировании социальной активности учащейся молодежи // Формирование социальной активности у учащейся молодежи: опыт, проблемы, перспективы : сборник науч. трудов / отв. ред. Осокина Т. В., Павлов И. В.). – М. : МПА, 2005. – С. 137–142.

О. Б. Бернацька,
м. Київ

СТАВЛЕННЯ ПЕДАГОГІВ ДО ВИХОВАННЯ ВЗАЄМОПОВАГИ ЯК СІМЕЙНОЇ ЦІННОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто ціннісне ставлення до сім’ї відповідно до філософських, психологічних та соціологічних досліджень; також представлено результати обговорення з педагогами інтернатних закладів ставлення старшокласників до сім’ї як цінності та сімейних цінностей, особливості утворення сімей випускниками інтернатних закладів, складнощі у роботі з виховання взаємоповаги як сімейної цінності.

Ключові слова: сімейні цінності, фокус-група, взаємоповага, толерантність, педагоги, старшокласники, інтернатні заклади.

На думку вчених, для сучасної соціокультурної ситуації особливо значущим стає дослідження феномену сім’ї як модусу ціннісного виміру суспільства [4]. Соціально-гуманітарна наука повинна перейти від формально-позитивістського підходу до аналізу сім’ї на підґрунті принципів цілісного бачення людини і її сімейних стосунків.

Одна з особливостей ціннісного виміру сім’ї в сучасну епоху простежується в помітному повороті свідомості людей від традиційних колективістських цінностей сім’ї до цінностей, що індивідуально спрямовані. Так, дослідження психолога М. Дмитрієвої (1999) виокремлюють тенденцію визнання особистого і суб’єктного як пріоритетних сімейних цінностей [2].

Питання співвідношення особистого і суспільного, приватної сфери і публічної, індивідуального вибору та його соціального резонансу набувають особливої актуальності під час розгляду проблематики виховання цінностей сімейного життя у сучасній молоді. Їх вирішенню сприяють прагнення дослідників особистості операціоналізувати поняття суб’єктності як здатності